

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ละครใน เป็นการแสดงนาฏศิลป์ไทยประเภทหนึ่งที่มีมุ่งเน้นความประณีตบรรจงของท่ารำ และความไพเราะนุ่มนวลของดนตรีเป็นสำคัญ ละครในเกิดขึ้นเมื่อใดนั้น ไม่มีใครบันทึกไว้ แต่จากหลักฐานในปฎิทนวาทคำฉันท์ ของพระมหานาควัดท่าทรายที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กล่าวถึงการแสดงในงานสมโภชพระพุทธรูปว่า มีการแสดงละครใน ตอน อีเหณาลักขุษา¹

สำหรับเรื่องที่ใช้เล่นละครใน ในระยะแรกคงเล่นแต่เรื่องอุรุกรและรามเกียรติ์² จนกระทั่งเจ้าฟ้ากุณฑลและเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง อีเหณาใหญ่และอีเหณาเล็กขึ้น จึงใช้ทั้งสองเรื่องเล่นละครในด้วยแต่อีเหณาเล็กคงเป็นที่นิยมมากกว่า³

ต่อมาในรัชกาลที่ 1 เมื่อทรงพระราชนิพนธ์เรื่องดาหลัง(อีเหณาใหญ่) ก็คงจะใช้เล่นละครในบ้าง แต่หลังจากนั้นก็เล่นเรื่องอีเหณา(เล็ก) เรื่องเดียว⁴

¹พระมหานาควัดท่าทราย, ปฎิทนวาทคำฉันท์ (พระนคร:กรมศิลปากร, 2503), หน้า 40.

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานละครอีเหณา (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), หน้า 10.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

ครั้นถึงรัชกาลที่ 2 พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นใหม่ เพื่อให้แสดงละครในโดยเฉพาะ นับเป็นสมัยที่ยกย่องกันว่าเป็นยุคทองของการละครในและได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรเมื่อ พ.ศ. 2459 ว่าเป็นยอดของบทละครว่า เนื่องจากเป็นหนังสือที่แต่งดีพร้อมทุกประการ เนื้อความดี กลอนไพเราะ และเป็นบทละครที่เหมาะสมสำหรับนำมาแสดงละคร นอกจากนี้ยังประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่และสังคมไทยในสมัยนั้นหลายเรื่อง ได้แก่ การแต่งกาย ชีวิตความเป็นอยู่ งานมหรสพ และพระราชประเพณีต่าง ๆ เช่น งานพระเมรุ งานสมโภชลูกหลวง พิธีโสกันต์ พิธีแห่สนามใหญ่ เป็นต้น

ในปัจจุบันการแสดงละครในก็ได้ใช้บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 2 เนื้อเรื่องนั้นดำเนินความตั้งแต่ตั้งวงศ์เทวาไปจนถึงอภิเชกสังคามาระตา ในส่วนของกาแสดง ทางกรมศิลปากรได้นำบทพระราชนิพนธ์มาจัดทำเป็นละคร โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่ ตอนประสันตาค่อนก อันเป็นสาเหตุในการสู้รบระหว่างป็นทศกับระตูปุศลิหนานจนถึงอภิเชกสังคามาระตา ประกอบไปด้วยบทที่บรรยายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น บทรัก บทโศก บทแต่งตั้ง บทชมธรรมชาติ บทเกี่ยวพาราสิ บทใช้อาวุธ เป็นต้น ซึ่งบทใช้อาวุธนั้นนับเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่มีในการแสดงละครในเรื่องอิเหนา ด้วยเหตุว่า การร่ำอาวุธนอกจากจะร่ำไปตามแบบแผนที่เห็นความประณีตในท่าร่ำแล้ว ยังเป็นการอวดฝีมือของผู้ร่ำ อีกทั้งในเนื้อเรื่องก็มีบทที่กล่าวถึงอิเหนาหรือพระเอกนักรบ ที่มีความเก่งกล้าชำนาญในการใช้อาวุธหลายชนิด และตัวละครที่สำคัญหลายตัวในเรื่องต่างก็มีความสามารถในการใช้อาวุธเช่นกัน

ในบทพระราชนิพนธ์ ได้กล่าวถึงการใช้อาวุธหลายครั้ง เฉพาะบทของตัวพระที่เป็นตัวเอก อันได้แก่ อิเหนา อุณการณ สุหรานางง สังคามาระตา บุศลิหนาน กระหมังกุหนิง วิหยาสะก่า ย่าหรีน มะงาดา จะมาหรา กะปาหลิน ระเด่นดาหยน และประสันตา รวมมีการใช้อาวุธทั้งหมด 8 เหตุการณ์ ได้แก่

1. อิเหนารำกระบี่กับระเด่นดาหยนที่เมืองหมันหยา
2. ดึกป็นหีรบบุศลีหนา
3. ดึกกระหมังกุหนิง
4. อิเหนา ระเด่นทั้งสี่ เสนา และพี่เลี้ยงรำอาวูชเพื่อความสนุกนาน
5. อิเหนาฉายกริช
6. ดึกจะมาหฺรา-กะปาหฺลัน
7. ดึกป็นหีรบย่ำหฺรัน
8. ดึกมะงาดา

สำหรับอาวูชที่พบในละครในเรื่องอิเหนา มีหลายชนิด อันได้แก่ กริช หอกซัด กระบี่ ทวน ธนู ไม้พลอง ดั้ง โล่ เช่น กระบองสั้น ปืน กัณฑ์น เป็นต้น แต่อาวูชที่มีความสำคัญและมีกระบวนรำที่เด่น มี 4 ชนิด ได้แก่ กริช กระบี่ หอกซัด และทวน ซึ่งการรำอาวูชแต่ละชนิดนี้ ก็มีกระบวนรำที่แตกต่างกันตาม ลักษณะและวัตถุประสงค์ของการใช้

จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจุบันนี้มีการจัดแสดงรำอาวูชของตัวพระใน ละครในเรื่องอิเหนา น้อยครั้ง การแสดงบางชุดหาชมได้ยาก จึงไม่มีการ ถ่ายทอดกันอย่างจริงจัง อีกทั้งครูทางนาฏศิลป์ไทยที่เคยได้รับสืบทอดทำรำมา ส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้การรำอาวูชของตัวพระ อาจสูญหายไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงใคร่ที่จะศึกษาการรำอาวูชของตัวพระในละครใน เรื่องอิเหนา เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้ให้เป็นแบบแผน ตลอดจนอนุรักษ์ศิลปะ อันทรงคุณค่าของชาติให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาท่ารำและกระบวนรำอาวูชของตัวพระในละครใน เรื่องอิเหนา

ขอบเขตของการวิจัย

1. มุ่งศึกษาเฉพาะการร่ำอาวุธของตัวพระเฉพาะตัวเอกในละครในเรื่อง อิเหนา บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 เท่านั้น ทั้งนี้ คำว่าตัวเอกตาม ความหมายของผู้วิจัย หมายถึง ตัวละครที่มีกระบวนร่ำอาวุธที่เด่นชัด ซึ่งมีจำนวน 12 ตัว ได้แก่ อิเหนา อุณกรรณ สุหรานากง ย่าหรีน สังคามาระตา วิชาสะก่า ประสันตา บุศลินา กระหมังกุหนิง จะมาหรา กะป้าหลัน และมะงาดา

2. เลือกศึกษาอาวุธของตัวพระ 4 ชนิด อันได้แก่ กริช กระบี่ หอกซัด และทวน เนื่องจากอาวุธทั้ง 4 ชนิดนี้ มีกระบวนร่ำเด่นและเป็นอาวุธที่ตัวเอกทั้ง 12 ตัวใช้ร่ำ

3. ศึกษาเฉพาะท่าร่ำอาวุธของตัวพระในละครในเรื่อง อิเหนา ฉบับที่ ถ่ายทอดมาจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้สืบทอดและถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย ให้กับนาฏศิลป์ ที่สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ดำรงตำแหน่งเป็น ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านนาฏศิลป์ไทย ปัจจุบันมีอายุ 104 ปี สาเหตุที่เลือกศึกษา การร่ำอาวุธของตัวพระฉบับนี้ เนื่องจากผู้วิจัยได้พบว่า ปัจจุบันการร่ำอาวุธของ ตัวพระในละครในเรื่อง อิเหนา ของกรมศิลปากรนั้นมี 2 ฉบับด้วยกันคือ

- 1) ฉบับที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูลมุล ชมะคุปต์ (เสียชีวิต) อดีตเป็นครูทางด้านนาฏศิลป์ไทย (ตัวพระ)
- 2) ฉบับที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์-เสนี

อีกทั้งท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ก็เป็นปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์-ไทยท่านหนึ่ง ที่มีความเชี่ยวชาญและมีผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นที่ประจักษ์ แก่คนทั่วไป สามารถประดิษฐ์ท่าร่ำให้เข้ากับยุคสมัย นอกจากนี้ ท่านยังได้รับ เกียรติคุณต่างๆ อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความรู้ความสามารถที่มีอยู่มากมาย เช่น ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) ปี 2528 ได้รับพระ-

ราชทานปริญญาบัตรศิลปกรรมศาสตร์ดุริยางค์บัณฑิตศึกษาศิลป์ สาขาดุริยางค์ศิลป์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ และบทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการร่ำอาวูชของตัวพระในละครในเรื่องอิเหนา จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น

งานวิจัย

- วิจารณ์การใช้อุปกรณ์การแสดงละคร เรื่องอิเหนา ของ สุภาวดี ตรีเวชกุล เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาศิลป์ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์อิเหนาของกรมศิลปากร การใช้ อุปกรณ์การแสดงเรื่องอิเหนา โดยเฉพาะการใช้อาวูช
- กริชปัดตานี ตำนานมหาศีลตราวูช โดย สมบูรณ์ ชนะสุข และพิชัย แก้วขาว เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องกริชไว้ อย่างสมบูรณ์ กล่าวถึงตำนานและลักษณะของกริช ตลอดจน วัฒนธรรมการใช้กริชทั้งในประเทศไทย และแถบเขต วัฒนธรรมมาเลย์
- ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2 ของ อารดา สุมิตร เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษา ที่กล่าวถึงประวัติ ลักษณะและวิธีเล่นละครในไว้อย่างละเอียดที่สุด

หนังสือ

- บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2
- ตำนานละครอิเหนา ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม พระยาดำรงราชานุภาพ

-The Kris Mystic Weapon of the Malay World ของ Edward Frey เป็นหนังสือที่กล่าวถึงประวัติและลักษณะของกริช ตลอดจนวัฒนธรรมการใช้กริชในแถบเขตวัฒนธรรมมาเลย์

เอกสาร

-บทละครเรื่อง อีเหนา ของกรมศิลปากร

1.2 การสังเกตและชมการแสดงรำอาวูชของตัวพระในละครในเรื่องอีเหนา โดยการชมวีดิทัศน์บันทึกการแสดง และติดตามชมการแสดงบางชุด ได้แก่ อีเหนาตัดดอกไม้ที่ทางกรมศิลปากรได้จัดแสดงขึ้น

1.3 ฝึกปฏิบัติรำอาวูชทั้ง 4 ชนิด คือ กริช กระบี่ หอกซัด และทวน จากนายธงไชย โพบารมย์ นาฏศิลปินผู้ได้รับการถ่ายทอดทำรำอาวูชของตัวพระในละครในเรื่องอีเหนาโดยตรงจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี

1.4 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ไทย อันได้แก่ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทำรำอาวูชของตัวพระในละครในเรื่องอีเหนา โดยตรงจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทำรำอาวูชของตัวพระในละครในเรื่องอีเหนาจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี และได้แสดงเผยแพร่ให้ประชาชนชม ตลอดจนผู้ที่เคยศึกษาและทำงานด้านนาฏศิลป์ไทยมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

1.4.1 ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่

- นางสาวรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) ปี 2533 เป็นตัวพระ อดีตเคยรับราชการที่สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว
- นางศิริวัฒน์ ดิษยพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย

แผนกนาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรม-
ศิลปากร

- นายธงไชย โพธิ์ขารมย์ นาฏศิลป์ แผนก-
นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- นางอิงอร ศรีสัตบุษย์ นาฏศิลป์ แผนกนาฏศิลป์
สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- นางรานี ชัยสงคราม นาฏศิลป์ แผนกนาฏศิลป์
สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- นางสาวลัดดา ตั้งสุภาชัย ข้าราชการประจำ
ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

1.4.2 ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทำร่ำ ฉบับท่านผู้หญิงแก้ว

สนิทวงศ์เสณี และเคยแสดงเผยแพร่ให้ประชาชนชม ได้แก่

- นางสาวนงลักษณ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา นาฏ-
ศิลป์ แผนกนาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร
- นางพัชรา บัวทอง นาฏศิลป์ แผนกนาฏศิลป์
สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- นางสาววันทนี ม่วงบุญ นาฏศิลป์ แผนกนาฏศิลป์
สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- นางสาวกาญจนา ขาวรุ่งเรือง นาฏศิลป์
แผนกนาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร
- นางสาวศิริวรรณ ชัยประดิษฐ์ นาฏศิลป์
แผนกนาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร

1.4.3 อาจารย์ทางนาฏศิลป์ที่เคยศึกษาเกี่ยวกับ

การรำอาวฐ ได้แก่

-นายประเมษฐ์ บุญชะชัย อาจารย์ประจำ-

วิทยาลัยนาฏศิลปกรุงเทพ

-นางวิชนี เมฆะมาน อาจารย์ประจำวิทยาลัย

นาฏศิลปกรุงเทพ

-นางสุภาวดี โพธิเวชกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัย

นาฏศิลปกรุงเทพ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการรำอาวฐของตัวพระในละครใน เรื่อง อีเหณา ฉบับของท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี โดยรวบรวมท่ารำอาวฐทั้งหมด แล้วนำมาพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการรำ ชนิดของอาวฐ จากนั้นสรุปผล เพื่อนำเสนอผลการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปะการรำอาวฐของตัวพระในละครใน เรื่อง อีเหณา ซึ่งกำลังจะสูญหายไป โดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. เป็นแนวทางในการศึกษา สำหรับผู้ที่สนใจในสาขานี้ต่อไป

คำจำกัดความ

กระบวนการรำ	หมายถึง	รายละเอียดของท่ารำที่ใช้ในการรำอาวฐของตัวพระในละครใน เรื่อง อีเหณา ตั้งแต่ต้นจนจบการแสดงของเหตุการณ์นั้นหรือของชุดการแสดงนั้น
-------------	---------	---